ULUSAL COĞRAFYA KONGRESİ 2005
(Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına)
29-30 Eylül 2005, İstanbul
Bildiri Kitabı, s. 107-114

TÜRKİYE'NİN TANITILMAMIŞ DOĞAL GÜZELLİKLERİNE YENİ BİR ÖRNEK; CİRO ÇAĞLAYANI (YUSUFELİ-ARTVİN)

İhsan BULUT
Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, 25240-Erzurum
ibulut@atauni.edu.tr

Cemal SEVİNDİ
Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, 25240-Erzurum
csevindi@atauni.edu.tr

Mehmet ZAMAN
Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, 25240-Erzurum
mzaman@atauni.edu.tr

Günay KAYA
Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, 25240-Erzurum
gkaya@atauni.edu.tr

Özet:

Ülkemiz bilinen pek çok doğal ve beşeri turistik zenginliği kadar, bilinmeyen ve az önem verilen zenginliklere de sahiptir. Ciro Çağlayanı da bunlardan biridir. Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Ciro Çağlayanı; idari bakımdan Artvin iline bağlı Yusufeli ilçesinin Özgüven köyü sınırları icerisinde kalmaktadır. Yusufeli Kasabası'nın 38,4 km ve Özgüven Köyünün 2,4 km kuzeybatısındaki çağlayan, sularını 2417 m yükseltideki Gudashev sirk gölünden almaktadır. Granodiyoritlerden teşekkül etmiş eğim kırıklığı üzerinden toplam 166 m su düşüşüne sahip Ciro, ülkemizin en yüksek çağlayanlarındandır. Yakın çevredeki yerleşmelerde tanınan bir rekreasyon yeri olmasına karşın henüz basılı kaynaklarda yerini almamış Ciro Çağlayanı, ülkemizin saklı doğal güzelliklerindendir.

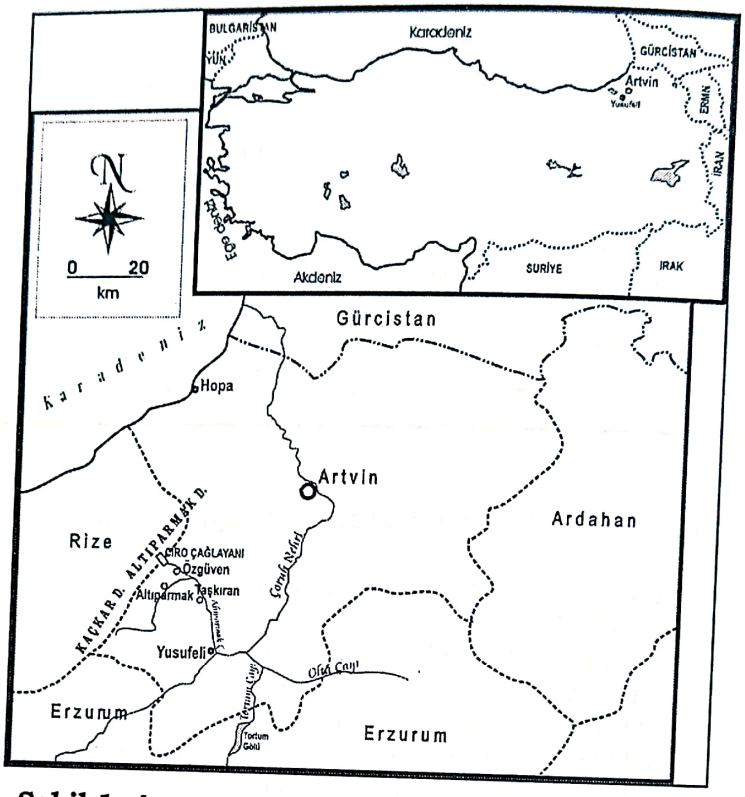
Giriş

Türkiye doğa turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Yakın yıllarda bu potansiyelin değerlendirilmesine yönelik olarak artırılan turistik etkinlikler, sınırlı ekonomik getiriye sahip dağlık alanlarımızı önemsenir hale getirmiştir. Kuşkusuz bu gelişmelerin yaşandığı örneklerden biri de Kaçkar-Altıparmak dağlarıdır. Orman ve alpin vejetasyonun sarp topoğrafyasını örttüğü bu silsile, yerli-yabancı turistlere görsel ziyafet sunarken; sporculara her düzeyde dağcılık ve trekking yapma imkanı, araştırmacılara ise buzul topoğrafyasını inceleme ve yaban hayatına yakından tanık olma imkanı sağlamaktadır. Günümüz de, sahip olunan bu potansiyele gerekli ilgi ve beklenen yatırımların yapıldığını söylemek mümkün olmasa da; bu durum araştırmacıların dağlarımızın saklı güzelliklerini keşfetme merakını engellememektedir. Bu çalışma Altıparmak dağlarının az bilinen doğal güzelliği, Ciro çağlayanını tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır.

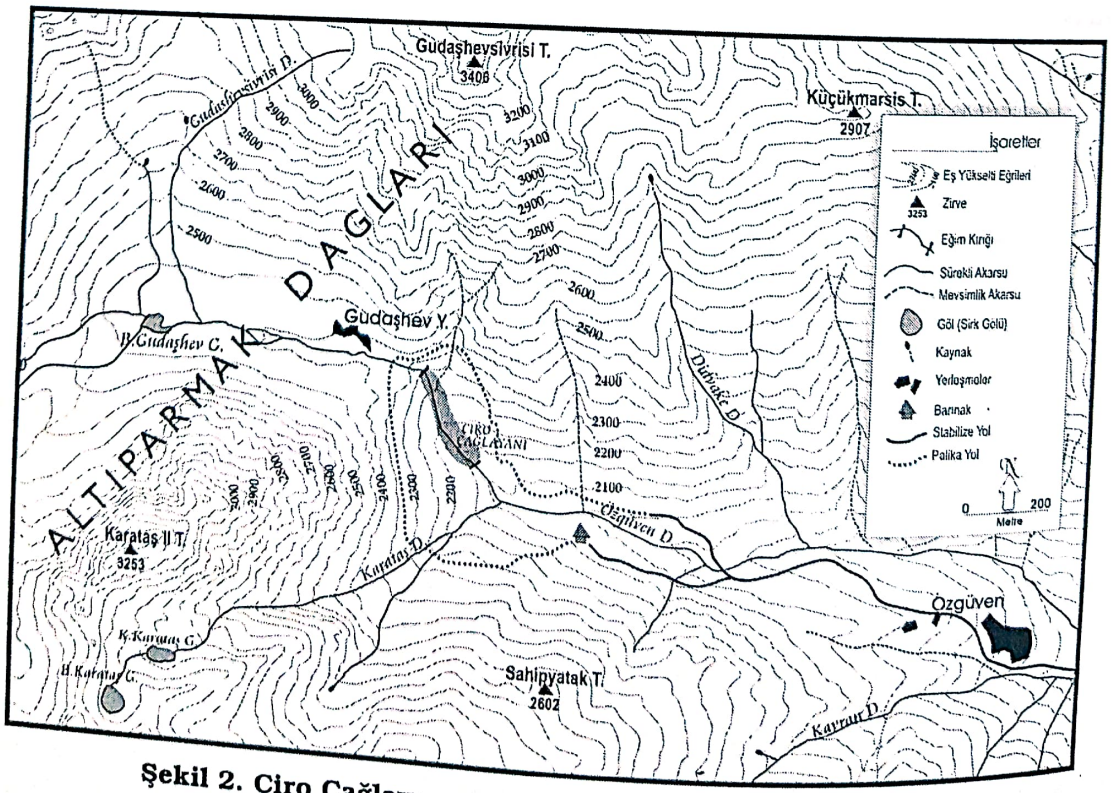
Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Ciro Çağlayanı; idari bakımdan Artvin İli'ne bağlı Yusufeli İlçesi'nin Özgüven Köyü sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 1). Yusufeli Kasabası'nın 38,4 km ve Özgüven Köyü'nün 2,4 km kuzeybatısındaki çağlayanın matematik konumu, 41o02'08" N ve 41o21'51" E' ya karşılık gelmektedir.

Çağlayana gidebilmek için Yusufeli İlçe Merkezi'nden kuzeye doğru önce Altıparmak Çayı (Barhal veya Parhal olarak da bilinir) vadisini takiben Taşkıran (Sarıgöl) Köyü'ne, ardından vadinin kuzeybatıya devamı Özgüven Dere Vadisi üzerinden Özgüven Köyü'ne ulaşılır. Bu yolun Yusufeli-Taşkıran arasındaki 24 km'lik bölümü asfalt kaplama, Taşkıran-Özgüven arasındaki 11 km'lik kesimi stabilizedir. Özgüven (Altıparmak köyünün bir mahallesi iken 1988 yılında Yusufeli ilçesine bağlı yeni bir köy yönetimi haline getirilmiştir) Köyü'nden itibaren 1,8 km'lik yayla yolu araçla aşıldıktan sonra, çıplak gözle görülebilen

çağlayan, 15 dk'lık yürüyüş (600 m) mesafesindedir. İlginç olduğu kadar ürpertici görünümlü bu çağlayanı eğim kırıklığı üzerinden izleyebilmek için, yaya olarak 25 dk süren oldukça eğimli (70-75o) patikayı aşmak gerekir (Şekil 2). Ciro Çağlayanı'na araçla ulaşmak üzere kullanılabilecek bu tek yol, sarp bir relief üzerindedir. Nitekim kuş uçuşu 27,6 km mesafelik Yusufeli (610 m), Ciro Çağlayanı (2182 m) arasında 1572 m bağıl yükselti farkı bulunmaktadır. Bu durum sahanın akarsular tarafından derin vadilerle yarılmasına neden olurken, vadileri takip eden karayollarında ulaşımı büyük bir sorun haline getirmektedir. Gerçekten de Yusufeli Kasabası'ndan çağlayana ulaşmak, ortalama 2-2,5 saatlik zaman almaktadır (Şekil 3).

Şekil 1. Araştırma sahasının lokasyon haritası.

Şekil 2. Ciro Çağlayanı ve çevresinin topografya haritası

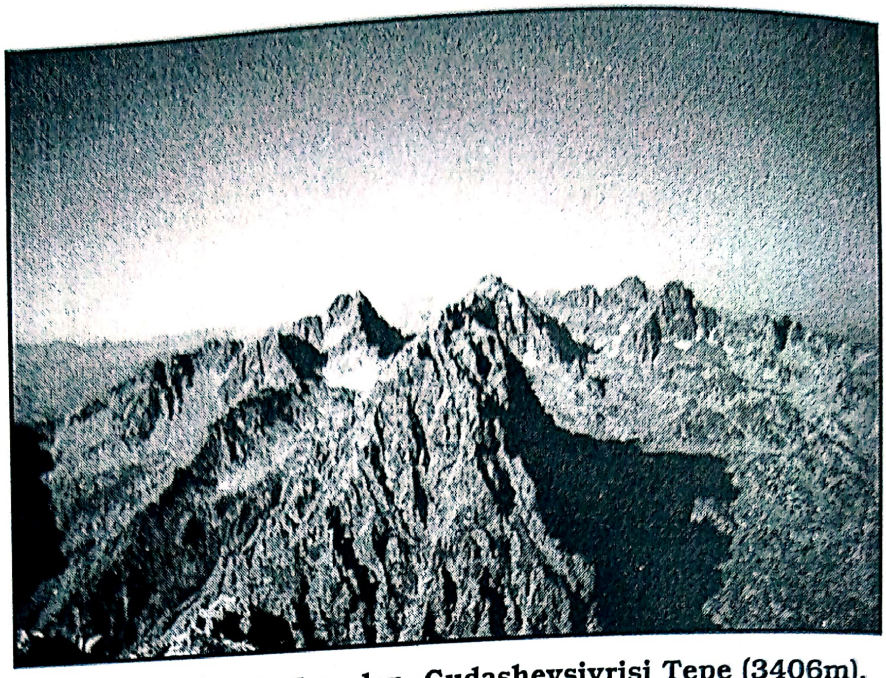
Şekil 3. Çağlaya ulaşmak için katedilen Özgüven Dere Vadisi.

Doğal Çevre Özellikleri

Kaçkar-Altıparmak silsilesi, Doğu Karadeniz dağlarının kuzeydoğu bölümünü oluşturur. Üst Kretase-Paleosen'de, bu günkü Doğu Karadeniz dağlarının bulunduğu kesim şiddetli magmatizmaya maruz kalmıştır. Alp orojenezinin başlangıç safhası sayılan Laramiyen orojenezi esnasında su yüzeyine çıkmış olan bu alanda, magmatik faaliyetlerle birlikte yükselmeler Paleosen-Oligosen dönemi boyunca devam etmiştir (ATALAY, 1987: 50–51). Aşınım süreçleri, Kuvaterner'de meydana gelen tektonik hareketler ve iklim değişimleri Kaçkar-Altıparmak silsilesine bu günkü görünümünü kazandırmıştır (SEVER, 2005:23). Silsilenin en yüksek zirveleri Kaçkar Dağları'nda 3932 m ile Kaçkar Tepe, Altıparmak Dağları'nda ise 3492 m ile Karataş Tepe'dir.

Ciro Çağlayanı Altıparmak Dağları'nın güneydoğuya bakan bölümünde Karataş II Tepe (3253 m) ile Gudashevsivrisi Tepe (3406 m) arasında 2348 m yükseltide yer alır. Bu yönüyle çağlayan Anadolu'nun bilinen en yüksekteki çağlayanıdır. Çağlayanı çevreleyen tepeler, keskin sırtlar ve sivri doruklarıyla dikkati çekmektedir (Şekil 4). Altıparmak dağları genelinde olduğu gibi inceleme alanında da yaygın olan kayaç birimleri Üst Kretase yaşlı granit ve granodiyorittir (KARAHAN, 1987: 14–16). Aşınım süreçlerinden diğer kayaçlara oranla daha az etkilenen granit ve granodiyoritlerin yaygın olduğu alanlar, toprak örtüsünden yoksun çıplak kayalıklar görünümündedir. Yamaç eğiminin %100 bulabildiği çıplak kayalıklarda, fiziksel parçalanmanın etkisiyle oluşan molozlar eteklerde enkaz örtüleri halinde sıralanırlar. Yükseltinin 3200 m'yi aştığı inceleme sahasında Pleyistosen buzullaşmasına ait izlere rastlanılmaktadır (DOĞU, 1993: 53). Sirkler, tekne vadiler, hörgüç kayalar, morenler ve enkaz konileri sıkça görülen glasiyal şekillerdir.

Ciro Çağlayanı sularını Karataş II Tepe'nin kuzeye bakan yamacında gelişmiş Gudashev sirk gölünden alır. Dairemsi görünümlü Gudashev sirki, 2417 m yükseltide yer almakta ve 114 m2 alan kaplamaktadır (Şekil 5). Çevre dağlık alanlardan kaynağını alan bir çok akarsu tarafından beslenen göl, batı yönünde akış gösteren gidegeni ile çağlayana su göndermektedir. Bol kaynaklı bu göl sayesinde Ciro Çağlayanı yıl boyunca akış/düşüş gösterir.

Şekil 4. Karataş II Tepeden, Gudashevsivrisi Tepe (3406m).

Araştırma sahasının iklim özelliklerini belirlemek üzere en yakın konumdaki Yusufeli Meteoroloji İstasyonu'na ait veriler (1964–2000) değerlendirilmiştir. Yıllık ortalama sıcaklığın 13,4 °C olduğu Yusufeli istasyonunda en düşük sıcaklık değeri 1,2 °C ile Ocak ayında, en yüksek değerlerine ise 26 °C ile Temmuz ayında ulaşılmaktadır (Tablo 1). Yusufeli istasyonu ile Ciro Çağlayanı arasında 1572 m yükselti farkı nedeniyle dikey yönde önemli sıcaklık farklarının olacağı açıktır. Nitekim TIRAŞ (1994) tarafından Yusufeli ve çevresi için hazırlanan yıllık ortalama gerçek sıcaklık dağılış haritasında, çağlayanın bulunduğu alan 2-5 °C sıcaklık aralığında gösterilmiştir (TIRAŞ,1994:26-27). Donlu günlerin aylara göre dağılımı incelendiğinde sahada Ekim-Nisan ayları arasındaki 7 ay boyunca don görüldüğü dikkati çeker.

Şekil 5. Gudashev Sirk Gölü.

Tablo 1. Yusufeli Meteoroloji İstasyonu'na Ait Seçilmiş İklim Verileri (1964-2000).

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort.Sıcaklık °C	1,2	4,0	4,1	9,1	19,1	22,3	26,0	25,8	21,7	15,5	8,7	3,5	13,4
Donlu Gün	22,4	12,6	2,8	0,3	-	-	-	-	-	0,2	2,4	13,7	54,4
Karla Örtülü Gün	8,5	3,5	3,9	-	-	-	-	-	-	-	-	3,9	19,8
Ort. Yağış mm	15,7	20,3	24,1	33,5	36,7	39,8	19,7	19,2	23,3	26,9	31,4	32,3	322,9

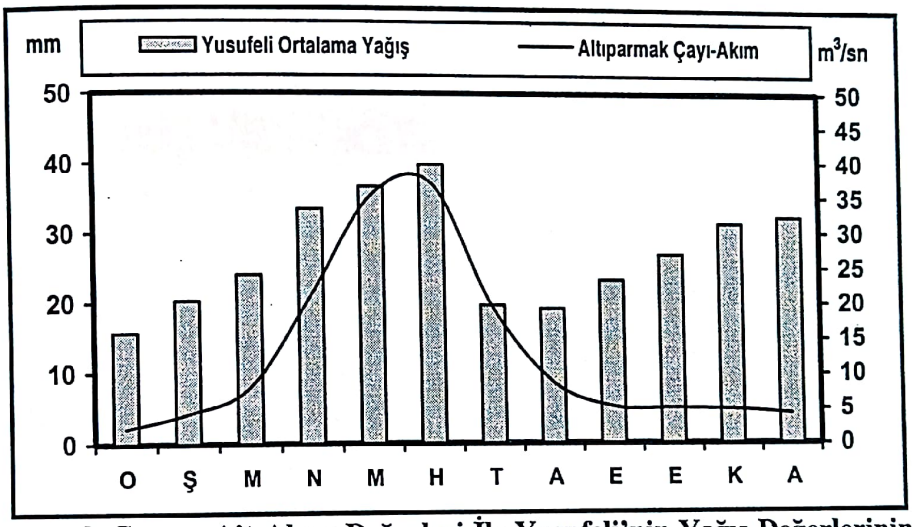
Kaynak: DMİGM verilerinden.

Yusufeli Meteoroloji İstasyonu'nda yıllık ortalama 322,9 mm yağış kaydedilmektedir. Ancak bu miktar dağlık alanlara doğru artmakta ve inceleme alanında 600-800 mm'ye kadar çıkmaktadır (SEVER,2005:54). Yağışın aylara göre dağılımı incelendiğinde (Tablo 1), en fazla yağış 39,8 mm ile Haziran ayında alınırken, en düşük yağışlar 15,7 mm ile Ocak ayında kaydedilmektedir. Bu yağış dağılım düzeni içerisinde çağlayanda en yüksek akım değerlerinin ilkbahar aylarında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Nitekim yağışların yıl içerisinde dağılımı ile akarsu debileri arasında bir paralellik göze çarpmaktadır. Çağlayan sularını drene eden Özgüven Deresi, Altıparmak Çayı aracılığıyla Çoruh Nehri'ne boşalmaktadır. Altıparmak hidrometri istasyonu verileri göre (1972–2000) en düşük akım değeri 2.13 m3/sn ile Ocak ayında, en yüksek akımlar ise 37,13 m3/sn ile Haziran ayında tespit edilmektedir (Tablo 2, Şekil 6). Akım değerlerinin en yüksek seviyeye Haziran ayında ulaşması üzerinde sadece yağışların değil, yüksek dağlık alanlardaki kar erimelerinin de etkili olduğunu unutmamak gerekir, bu yönüyle inceleme alanında genel olarak karlı-dağ yağış rejiminin etkili olduğu söylenebilir (TIRAŞ, 1994: 57).

Tablo 2. Altıparmak Çayı' Ait (Parhal) Aylık Ortalama Akım Değerleri (m^3/sn, 1972-2000).

Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
2,13	4,20	7,98	21,10	35,46	37,13	19,45	8,70	5,24	5,05	4,92	4,33	12,97

Kaynak: DSİ Akım Gözlem Yıllıklarından.

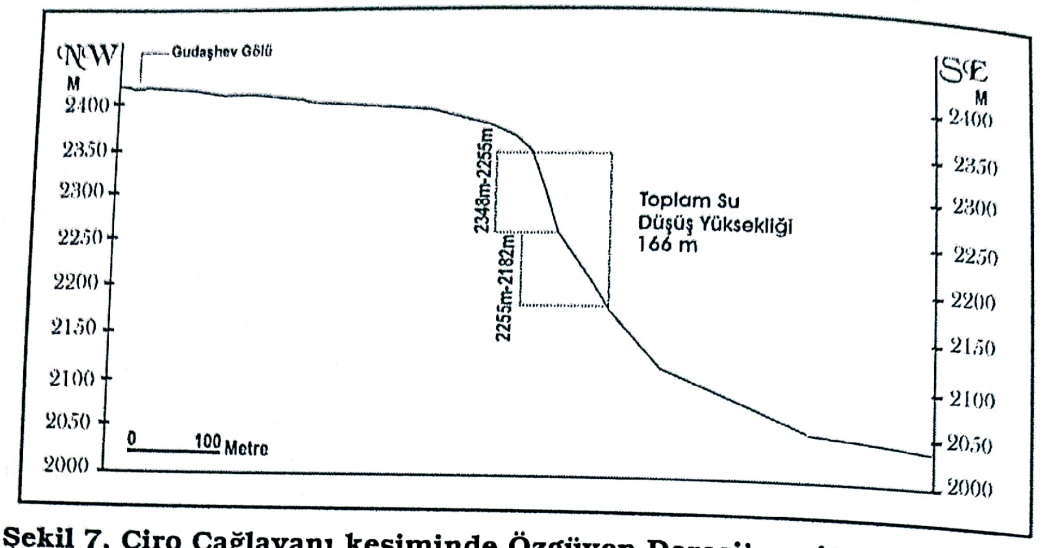

Şekil 6. Altıparmak Çayına Ait Akım Değerleri İle Yusufeli'nin Yağış Değerlerinin Yıl İçindeki Gidişi.

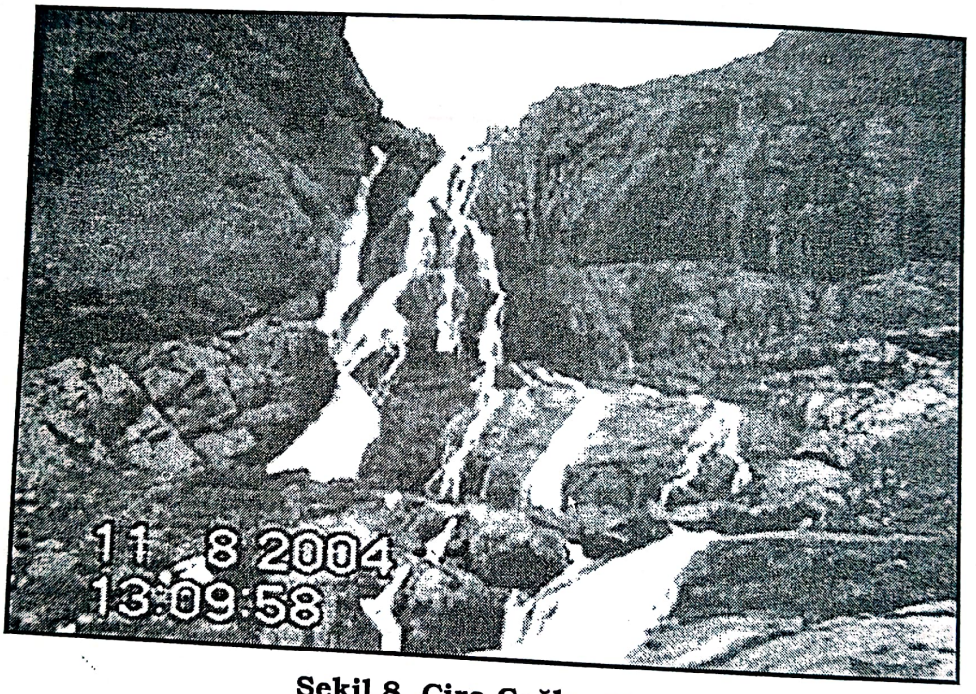
Ciro Çağlayanı çevresinde yaygın olan toprak türü kireçsiz kahverengi orman topraklarıdır. Yüksek eğim değerleri nedeniyle bu topraklar oldukça sığdır ve belirgin profil özellikleri göstermezler. Kireçsiz kahverengi topraklar üzerinde gelişmiş olan orman formasyonunda en fazla ladin, göknar ve titrek kavaklara rastlanmaktadır.

Ciro Çağlayanı'nın Turistik Potansiyeli

Altıparmak dağlarının güneydoğuya bakan yamaçlarındaki su kaynaklarıyla beslenen Özgüven Deresi (Gudashev Dere), Karataş Tepe ile Gudashevsivrisi Tepe arasında 2348 m yükseltide ve 35 m genişlikteki eğim kırıklığı üzerinden düşüş gösterir. Üst Kretase yaşlı granodiyoritlerden teşekkül etmiş eğim kırıklığı, farklı eğimlerdeki 2 bölümden oluşur. GPS ile yapılan yükselti ölçümlerinde 2348 m-2255 m'ler arasındaki 76o eğimli ilk bölümün 93m, 2255 m-2182 m'ler arasındaki 63o eğimli II.bölümün 73m olduğu tespit edilmiştir. Böylece çağlayan 2348 m ve 22182 m'ler arasında toplam 166 m'lik su düşüşüne sahiptir (Şekil 7). Bu özelliği ile Ciro, Türkiye'nin bilinen en yüksekte yer alan en yüksek su düşüşüne sahip çağlayanları arasına (DOĞANAY, 1994: 81) girmektedir (Şekil 8, Şekil 9).

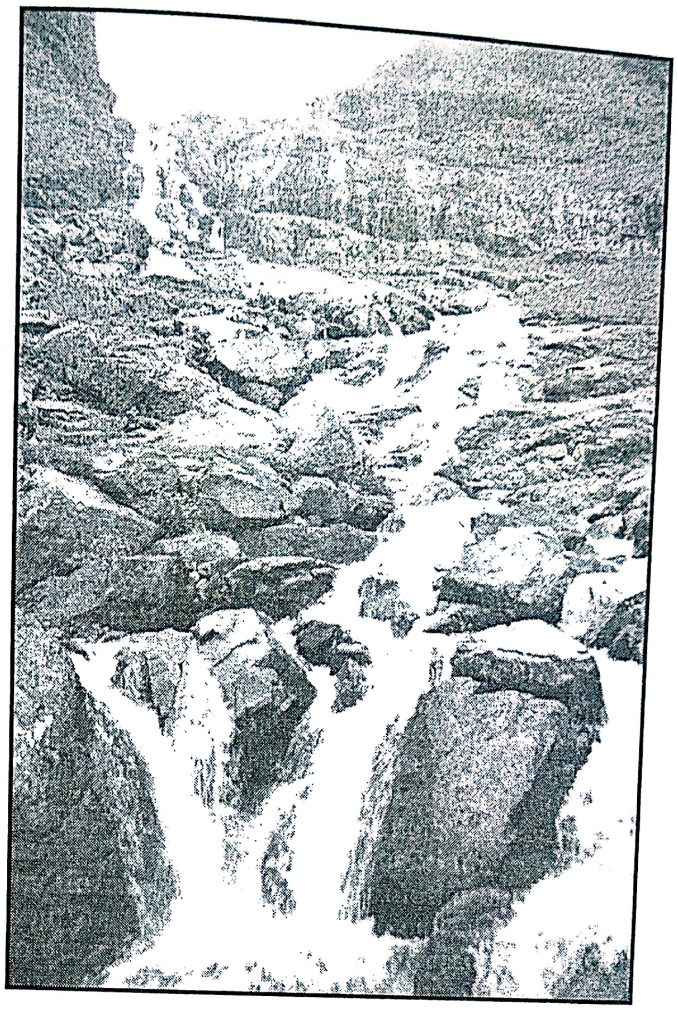
Şekil 7. Ciro Çağlayanı kesiminde Özgüven Deresi'ne ait akarsu profili

Şekil 8. Ciro Çağlayanı.

Arazi çalışmaları sırasında yapılan mülakatlarda Ciro adının, yörede seyrekde olsa kullanılan Gürcü dilinden tespit edilmiş, ancak anlamı belirlenememiştir. Özgüven yaylası yolu üzerindeki çağlayanın, her yıl temmuz ayında düzenlenen yayla şenlikleri için çevre köy ve mahallelerden gelen bir çok ziyaretçisi bulunmaktadır. Orman örtüsü, sirk gölleri, muhteşem çağlayanı ve bolca bulunan kırmızı benekli alabalığıyla bu alan, ne yazık ki gözden uzak, sık ziyaret edilmeyen bir rekreasyon yeridir. Kuşkusuz bu durum ulaşım güçlükleriyle yakından ilgilidir. Ancak, bu günkü çevre bilinci içerisinde bu bir dezavantaj sayılmamalıdır; nitekim bahsi geçen saha önemli kuş alanı (ÖKA), önemli bitki alanı (ÖBA) ve önemli orman alanı (ÖOA) olarak koruma altına altındadır. Çağlayana ulaşmak için katedilen yol üzerinde karşılaşılan yabani keçiler ve yavruları veya yolu işgal etmiş bir bozayı, diğer çağlayanlarımıza göre alışkın olmadığımız görüntülerdir. Bu yüzden Ciro, dokunmadan izleyen ve inceleyebilen çevre bilinçli ziyaretçiler için önemli bir doğal yapıdır. Aynı şekilde doğa bilimciler açısından önemli bir laboratuar, glasyal topografya açısından ise bir müze çeşitliliği sunmaktadır. Yöre biyolojik çeşitlilik ve buna bağlı, ekoturizm, biyoturizm, organik ve geleneksel gıda tadımı ve kültürel turizm çeşitliliklerinin iç içe girdiği bir cennet köşemizdir. Bu ortamda Ciro belki yörenin tanınmasının kıvılcımı, itici gücü

olacaktır. Kuşkusuz bir bütün olarak değerlendirildiğinde gelecek için Ciro ve çevresi Türkiye'nin önemli bir turizm konumu ve markası olacak özellikler taşımaktadır.

Şekil 9. Ciro Çağlayanı.

Çağlayan yılın her mevsiminde akış göstermekle birlikte, yapılacak bilimsel veya turistik ziyaretler için haziran-ağustos ayları arasındaki dönem seçilmelidir. Belirtilen dönem içerisinde haziran ayında çağlayan sularının en fazla olması yanında, sis ve yağışa yakalanma ihtimali yüksektir. Bu yüzden temmuz başından, ağustos ayının sonuna kadarki dönem aktivasyon açısından en uygun süreçtir.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizin en yüksekte yer alan en yüksek su düşüşüne sahip çağlayanı özelliğini taşıyan Ciro, çevre yerleşmelerde bilinen bir rekreasyon yeri olmasına karşın, henüz basılı kaynaklarda yeterince yerini almamıştır. Kuşkusuz bu durum, çağlayanın bulunduğu konumun, bölgenin daimi yerleşme sınırının üstünde olması ve zor ulaşım koşullarından kaynaklanmaktadır. Ciro, koruma altındaki bir çok bitki ve hayvan türünün yaşam alanı içerisindedir; bu yüzden çağlayanı jeomorfolojik açıdan olduğu kadar, ekolojik anlamda da dikkate almak gereklidir. Çağlayanın tanıtımları yapılırken sahadaki endemikler, nesli tükenmekte olan hayvan türleri ve anıt ağaçların da içinde bulunduğu orman unsuru birlikte işlenmelidir. Bu şekilde, çevre bilinçli ziyaretçiler yöreye davet edilmiş olacaktır. Diğer taraftan sahanın yükselti ve eğim şartlarına bağlı olarak ortaya çıkan ulaşım sorunu, bir an evvel doğaya saygılı bir şekilde çözülmelidir. En azından çağlayana kadar olan stabilize karayolu, öncelikle genişletilmeli ve turizm sezonunda düzenli bakımları yapılmalıdır. Sahada alabalık ve keçi avının önüne geçilebilmesi için korucu sayısı arttırılmalıdır. Çağlayanın yanı başındaki ahşap malzemeli barınağın tadilatı yapılmalı, içerisine ziyaretçiler ve dağcıların acil ihtiyaç duyabilecekleri malzemeler konulmalıdır. Kaçkar dağlarına yönelik düzenlenen turistik turların Ciro Çağlayanı'na kadar uzatılması mümkündür, bu konuda yöreye turist getiren organizasyonlar bilgilendirilmelidir.

Kaynakça

DOĞU, A. F., SOMUNCU, M., ÇİÇEK, İ., TUNÇEL, H. & GÜRGEN, G., 1993, "Kaçkar Dağında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt: XXXVI, Sayı: 1-2, Ankara.

SEVER, R., 2005, *Çoruh Havzası Enerji Yatırım Projeleri ve Çevresel Etkileri*, Çizgi Kitabevi Yay.118, Kaynap Kitapları.9, Konya.

KAHRAMAN, İ. K., ÇAĞLAR, O., ŞATIR, F., ÇAKIR, M., YILMAZ, T., TÜRKMEN, İ. & KARANİS, H., 1987, *Rize-Fındıklı, Artvin-Arhavi-Hopa-Yusufeli Kuzeyi Yörelerinin Jeolojisi ve Cevherleşme Raporu*, MTA Genel Müdürlüğü, Rapor No.2406, Trabzon.

ATALAY, İ., 1987, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No. 9, İzmir.

TIRAŞ, M., 1994, Yusufeli ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

DOĞANAY, H., 1994, "Tortum Çağlayanı ve Turistik Potansiyeli:Coğrafi Bir Tanıtım", *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ankara.